

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

2020.gada 24.novembrī Nr. 1-6/25
Uz 22.10.2020 1-04/547-pav

Latvijas Republikas Satversmes tiesa
tiesa@satv.tiesa.gov.lv

Par pieaicināto personu lietā Nr.2020-39-02

Tiesībsargs ir saņēmis Satversmes tiesas tiesneses 2020.gada 21.oktobra lēmumu par pieaicināto personu lietā Nr.2020-39-02 „Par Eiropas Padomes 2011.gada 11.maija Konvencijas par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu 3.panta “c” punkta, 4.panta 3.punkta un 12.panta 1.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes ievadam, 1., 99. un 110.pantam, 4.panta 4.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91.pantam un 14.panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 112.pantam” (turpmāk – Lieta), kurā tiesībsargs tiek aicināts rakstveidā izteikt viedokli par Eiropas Padomes 2011.gada 11.maija Konvencijas par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu (turpmāk – Stambulas konvencija, arī – Konvencija) 3.panta “c” punkta, 4.panta 3.punkta un 12.panta 1.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) ievadam, 1., 99. un 110.pantam, 4.panta 4.punkta atbilstību Satversmes 91.pantam un 14.panta atbilstību Satversmes 112.pantam.

Pamata fakti Satversmes tiesas lietā

Lieta ierosināta pēc divdesmit viena 13.Saeimas deputāta (turpmāk – pieteicēji) pieteikuma. Pieteicēji uzskata, ka Eiropas Padomes 2011.gada 11.maija Konvencijas par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu 3.panta “c” punkts, 4.panta 3.punkts un 12.panta 1.punkts neatbilst Satversmes ievadam, 1., 99. un 110.pantam. Savukārt Konvencijas 4.panta 4.punkts neatbilst Satversmes 91.pantam un 14.pants neatbilst Satversmes 112.pantam.

2011.gada 11.maijā Eiropas Padome pieņēma Konvenciju, kas attiecas uz jebkādu vardarbību pret sievietēm, tostarp vardarbību ģimenē, kas nesamērīgi skar sievietes. 2016.gada 18.maijā Latvijas Republika kā pēdējā starp Eiropas Savienības dalībvalstīm parakstīja Konvenciju. 2017.gada 3.augustā Labklājības ministrija izsludināja Valsts sekretāru sanāksmē likumprojektu „Par Eiropas Padomes konvenciju par vardarbību pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu”. Ratificēšanas likumprojektu tika uzdots saskaņot ar Tieslietu ministriju, Finanšu ministriju, Ārlietu ministriju,

Iekšlietu ministriju, Izglītības un zinātnes ministriju, Veselības ministriju, Valsts kanceleju, Latvijas Pašvaldību savienību un Latvijas Brīvo arodbiedrību savienību. Saskaņošanas procesā bez iebildumiem par papildus finansējuma nepieciešamību un atrunu izdarīšanu, būtiskākie iebildumi bija pausti par Konvencijas būtību. Tika izteiktas bažas par to, ka atsevišķi Konvencijas panti un šo pantu oficiālā interpretācija, kas ietverta Konvencijai pievienotajā paskaidrojošajā ziņojumā, nonāk pretrunā ar Satversmē noteiktajiem principiem un Latvijas sabiedrībā akceptētajām vērtībām. Latvija līdz šā viedokļa sniegšanas brīdim Konvenciju nav ratificējusi.

Pieteicēji, atsaucoties uz Satversmes tiesas likuma 16.panta 2.punktu, norāda, ka bez Satversmes tiesas iesaistes varētu būt apgrūtināta jautājuma izlemšana par Konvencijas ratifikāciju, ņemot vērā, ka vislielākās debātes ir tieši par to, vai atsevišķas Konvencijas tiesību normas atbilst Satversmei. Pieteikuma iesniedzēji norāda, ka tieši Satversmes tiesa ir tā, kura Latvijā var dot vispārsaistošu skaidrojumu par kāda parakstīta starptautiska līguma atbilstību Satversmei, nodrošinot, ka ratificēts tiek tikai Satversmei atbilstošs līgums. Pieteikuma juridiskais pamatojums sniegts par lietā apstrīdēto Konvencijas normu neatbilstību Satversmei. Pieteikuma iesniedzēji norāda, ka atbilstoši līdzšinējai Satversmes tiesas praksei tiesa ir izskatījusi pieteikumus, kuros ir ietverts juridiskais pamatojums par apstrīdēto tiesību normu neatbilstību, nevis atbilstību Satversmei, tādēļ pieteikuma iesniedzēju lūgums formulēts atbilstoši līdzšinējai Satversmes tiesas praksei, proti, atzīt apstrīdētās Konvencijas normas par neatbilstošām Satversmei.

Apstrīdētās Konvencijas tiesību norma

Konvencijas 3. panta ceturtais punkts nosaka:

„3. pants. Definīcijas.

Šajā konvencijā: [..]

c) ar terminu "sociālais dzimums" (dzimte) tiek saprastas sociālās lomas, uzvedība, nodarbošanās un īpašības, ko konkrēta sabiedrība uzskata par atbilstošām sievietēm un vīriešiem.”

Konvencijas 4.panta 3. un 4.punkts nosaka:

„4. pants. Pamattiesības, līdztiesība un diskriminācijas aizliegums.

[..]

3. Konvencijas dalībvalstis garantē to, ka, īstenojot šīs Konvencijas noteikumus, it īpaši veicot vardarbības upuru tiesību aizsardzības pasākumus, nenotiek nekāda diskriminācija neatkarīgi no tā, vai šādas diskriminācijas pamatā ir dzimums, sociālais dzimums, rase, ādas krāsa, valoda, reliģiskā pārliecība, politiskie vai citi uzskati, nacionālā piederība, sociālā izcelsme, piederība mazākumtautībai, īpašums, izcelšanās, dzimumorientācija, dzimuma identitāte, vecums, veselības stāvoklis, invaliditāte, ģimenes stāvoklis, migranta vai bēgļa statuss vai cits statuss.

4. Saskaņā ar šīs Konvencijas noteikumiem par diskrimināciju netiek uzskatīti īpašie pasākumi, kas vajadzīgi, lai novērstu ar dzimumu saistītu vardarbību un aizsargātu sievietes no šādas vardarbības.”

Konvencijas 12.panta 1.punkts nosaka:

„12. pants. Vispārējie pienākumi.

1. Konvencijas dalībvalstis veic visus vajadzīgos pasākumus, lai veicinātu izmaiņas sociālās vides un kultūras noteiktajos sieviešu un vīriešu uzvedības modeļos nolūkā izskaust aizspriedumus, paražas, tradīcijas un jebkādu citu praksi, kuras pamatā ir

ideja par sieviešu nepilnvērtību vai par sieviešu un vīriešu lomām, kas padarītas par stereotipiem.,,

Konvencijas 14.pants nosaka:

„14. pants. Izglītība.

1. Konvencijas dalībvalstis attiecīgos gadījumus veic vajadzīgos pasākumus, lai visu izglītības līmeņu mācību programmās iekļautu mācību vielu par tādiem jautājumiem kā sieviešu un vīriešu līdztiesība, tādās dzimumu sociālās lomas, kas nav padarītas par stereotipiem, savstarpējā cieņa, nevardarbīga konfliktu atrisināšana savstarpējās attiecībās, ar dzimumu saistīta vardarbība pret sievietēm un tiesības uz personas integritāti, un lai šī mācību viela būtu pielāgota audzēkņu spēju attīstības līmenim.

2. Konvencijas dalībvalstis veic nepieciešamos pasākumus, lai pirmajā punktā minēto principu ieviešanu veicinātu ikdienējās izglītības ieguves vietās, kā arī sporta, kultūras un atpūtas vietās un plašsaziņas līdzekļos.”

Izvērtējot pieteikumā, atbildes rakstā un tā pielikumos norādīto informāciju, kā arī iepazīstoties ar attiecīgā jautājuma normatīvo regulējumu un juridiskajām debatēm sabiedrībā, tiesībsargs secina, ka Konvencijas 3.panta “c” punkts, 4.panta 3.punkts un 12.panta 1.punkts atbilst Satversmes ievadam, 1., 99. un 110.pantam, Konvencijas 4.panta 4.punkts atbilst Satversmes 91.pantam un Konvencijas 14.pants atbilst Satversmes 112.pantam.

Tiesībsargs pievienojas Ministru kabineta atbildes rakstā (reģ.Nr.18/TA-1468/4680) norādītajai argumentācijai par lietā apstrīdēto Konvencijas normu atbilstību Satversmes ievadam un minētajiem Satversmes pantiem. Vienlaikus tiesībsargs vēlas papildināt Ministru kabineta atbildes rakstā norādīto, atspēkojot pieteikuma iesniedzēju argumentus, kas, viņu ieskatā, pamato apstrīdēto Konvencijas normu neatbilstību Satversmei.

Par Konvencijas 3.panta c) punkta, 4.panta 3.punkta un 12.panta 1.punkta atbilstību Satversmes ievadam, 1., 99. un 110.pantam

Vēršoties Satversmes tiesā, pieteikuma iesniedzēji norāda, ka Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika, un no tā izriet dažādi vispārējie tiesību principi, piemēram, tiesiskas valsts princips, taisnīguma un tiesiskās paļāvības princips. Satversmes 1.pants nosaka gan daļu no valsts valststiesiskās identitātes, gan arī valsts iekārtas identitāti. Tas ietver Latvijas valsts konstitucionālās identitātes pamatus un ir uzskatāms par neaizskaramu Satversmes kodola daļu. Latvijai ir pienākums aizsargāt konstitucionālo identitāti, kuru daļēji aptver Satversmes 1.pants un Satversmes kodols. Latvija nevar grozīt tās vērtības, kuras ietilpst Latvijas konstitucionālās identitātes un Satversmes kodolā. Satversmes ievada piektā rindkopa paredz, ka valsts identitāti veido latviešu un lībiešu tradīcijas, latviskā dzīvesziņa, latviešu valoda, vispārcilvēciskās un kristīgās vērtības. Uzticība Latvijai, latviešu valoda kā vienīgā valsts valoda, brīvība, vienlīdzība, solidaritāte, taisnīgums, godīgums, darba tikums un ģimene ir saliedētas sabiedrības pamats. Ikviens rūpējas par sevi, saviem tuviniekiem un sabiedrības kopējo labumu, izturoties atbildīgi pret citiem, nākamajām paaudzēm, vidi un dabu.

No Satversmes ievada izriet, ka valstij ir konkrēti negatīvi un pozitīvi konstitucionāli pienākumi, t.sk. aizsargāt Latvijas identitāti. Viena no ievadā ietvertajām vērtībām ir ģimene. Pieteikuma iesniedzēji vērš uzmanību uz nepieciešamību aizsargāt ikviena tiesības dzīvot pilnvērtīgā ģimenē. Pieteikuma iesniedzēju ieskatā, Konvencijas

3.panta c) punkts, 4.punkta 3.punkts un 12.panta 1.punkts liek mainīt sabiedrības domāšanu un attieksmi pret kristīgajām vērtībām un ģimenes jēdzienu, kuri saskaņā ar Satversmes 1.pantu un ievadu veido Latvijas konstitucionālo identitāti, tādēļ Konvencijas 3.panta c) punkts, 4.panta 3. punkts un 12.panta 1.punkts neatbilst Satversmes ievadam un 1.pantam.

Analizējot, vai Konvencijā ietvertais termins „sociālais dzimums (dzimte)” atbilst Satversmes ievadam, 1., 99. un 110.pantam, tiesībsargs vēlas norādīt uz šādiem apsvērumiem.

“Sociālā dzimuma (dzimtes)” termins Latvijas normatīvajā regulējumā nav definēts, tādēļ, ratificējot Konvenciju, valstij būs jāņem vērā šī jēdziena tvērums un skaidrojums, kas dots Konvencijas paskaidrojošā ziņojumā. Konvencijā ir uzskaitīti tie diskriminācijas iemesli, kas ir nozīmīgi tieši vardarbības gadījumos, tie būtu: vecums, seksuālā orientācija, dzimte un dzimums, veselības stāvoklis, invaliditāte, ģimenes stāvoklis un citi sociālie apstākļi (piemēram, bezdarbnieka statuss, patvēruma meklētāja statuss). Dzimtes jēdziens ir neatņemama dzimumu diskriminācijas jēdziena daļa, jo lielākā daļa diskriminācijas gadījumu ir saistīti tieši ar sociālo lomu izpratni sabiedrībā.

Ratificējot Konvenciju, tiks sperts solis, atzīstot dzimti kā iemeslu vardarbībai un vardarbību pret sievietēm kā diskriminācijas formu. Minētā termina akceptēšana nebūs pretrunā Satversmes ievadam, 1., 99. un 110.pantam, jo Latvija kā demokrātiska valsts atzīst cilvēktiesības, t.sk. tās, kas minētas konstitucionālajā pieteikumā, un garantē to ievērošanu.

Attiecībā uz Ministru kabineta atbildes rakstā sniegto argumentāciju par Konvencijas 3.panta c) punkta, 4.punkta 3.punkta un 12.panta 1.punkta atbilstību Satversmes 99.pantam un saikni ar Satversmes 100.pantu, tiesībsargs vērš uzmanību uz to, ka reliģija un ideoloģija ir nošķirami jēdzieni¹, un to aizsardzība paredzēta atšķirīgos Satversmes pantos. Tiesības ticēt un tiesības ārēji manifestēt ticību kādai no reliģijām sargā Satversmes 99.pants², savukārt ar ideoloģiju saistīto viedokļu paušanas brīvība tiek garantēta Satversmes 100.pantā³.

No Satversmes 99.panta izriet, ka Latvijā baznīca ir atdalīta no valsts. Politiskajā ideoloģijā valsts, nevis baznīca, ir nozīmīgākais likumības, taisnības un cilvēka drošības garants, tādēļ nav pieļaujams, ka reliģijā pozicionētais dzimuma lomu sadalījums, redzējums par dzimumu identitāti koriģē sekulāras valsts⁴ konstitūcijā nostiprināto diskriminācijas aizlieguma un uzskatu daudzveidības aizsardzības tvērumu.

Atbilstoši Konvencijas 12.panta 1.punktam valstij būs pienākums veikt aktīvas darbības, lai veicinātu izmaiņas sabiedrības domāšanā un attieksmē par sabiedrībā pastāvošajiem sieviešu un vīriešu uzvedības modeļiem, lai izskaustu aizspriedumus, paražas, tradīcijas un sieviešu un vīriešu lomu stereotipus.

¹ Agitas Misānes promocijas darbs ”Reliģija un latviešu nacionālisms ideju vēsturē Latvijā”, Rīga, 2016.gads. Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/34500/298-56364-Misane_Agita_am09480.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

² Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Latvijas vēstnesis, 2011.gads, 332-337.lpp.

³ Ibid. 358.-363.lpp.

⁴ Agitas Misānes promocijas darbs ”Reliģija un latviešu nacionālisms ideju vēsturē Latvijā”, Rīga, 2016.gads, 8 lpp. A.Misāne promocijas darbā min, ka “sekularizācija nozīmē gan to, ka reliģiskās institūcijas un prakses zaudē savu sociālo nozīmīgumu un kontrole par sabiedrisko telpu un tās resursiem aizvien mazāk paliek reliģisko autoritāšu ietekmes sfērā, gan arī to, ka reliģijas zaudē arī savu jēgveidojošo lomu. Tomēr šodienas pētījumi parāda, ka reliģijas joprojām ir klātesošas tiklab publiskajā sfērā, par spīti valsts un reliģisko institūciju institucionālajai šķirtībai vairumā Rietumvalstu, gan ir arī joprojām pietiekami nozīmīgas privāti. Reliģiju ietekmes mazināšanās atsevišķās sociālās dzīves jomās (piemēram, likumdošanā) nenozīmē reliģijas izzušanu”.

Pieteikuma iesniedzēju ieskatā, ja Konvencijas 4.panta 3.punkts un 12.panta 1.punkts uzliks par pienākumu mainīt sabiedrībai domāšanu un attieksmi pret tradicionālo ģimeni un cilvēkiem, kuri neidentificē sevi ar bioloģisko dzimumu, tad var pastāvēt risks, ka Konvencijas normas nonāk pretrunā Satversmes 110.pantam.

Vērtējot minēto argumentu, tiesībsargs vēlas uzsvērt, ka Konvencijas mērķis nav izskaust valstī pastāvošās tradīcijas. Konvencija aicina izskaust tās tradīcijas un paražas, kuru pamatā ir ideja par sieviešu nepilnvērtību vai par sieviešu un vīriešu lomām, kas padarītas par stereotipiem.

Tiesībsargs nepiekrīt pieteikuma iesniedzēju apgalvojumam, ka ar Konvencijas ratificēšanu valstī būs jāpārskata laulības un ģimenes jēdzieni. Pirmkārt, šāds mērķis nav definēts Konvencijā. Otrkārt, jēdziens “laulība” kopš 2005.gada ir precīzi definēts Satversmes 110.pantā kā savienība starp vīrieti un sievieti, bet jēdziens “ģimene”, kas ir plašāks, aptver arī attiecības, kas nav balstītas laulībā. Abas savienības valsts ir apņēmusies aizsargāt, tai skaitā, nodrošinot aizsardzību pret vardarbību, un minētajā aspektā nav saskatāms Satversmē nostiprināto vērtību apdraudējums.

No Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 8.panta izriet, ka tiek atzītas ne tikai *de jure* ģimenes, bet arī *de facto* ģimenes, norādot, ka bioloģiskā un sociālā realitāte ir prioritāra salīdzinājumā ar likumisko pieņēmumu. Arvien lielāku sabiedrības daļu veido personu kopas ar ciešām sociālām un arī radnieciskām saitēm, kas neatbilst ģimenes jēdzienam šaurākā nozīmē, proti, tikai laulības kontekstā, un šīm personu kopām ir pilnībā nodrošināmas gan bērnu un vecāku tiesības, gan arī tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību un aizsardzību, gan attiecībās ar citiem sabiedrības locekļiem, institūcijām, gan savstarpēji⁵.

Valsts pienākums aizsargāt ģimeni saistās ar bērna tiesiskām un faktiskām attiecībām ar saviem vecākiem, kā arī pieaugušā tiesības īstenot savas attiecības ar ģimenes locekļiem. Tāpat ģimenes aizsardzība ietver pienākumu aizsargāt personu fizisko un emocionālo integritāti, tas ir, valstij jāveic pozitīvie pasākumi, lai aizsargātu ne tikai indivīda tiesības attiecībās ar valsti, bet arī attiecībās ar citiem indivīdiem, īpaši tas attiecas uz vardarbību ģimenē⁶.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa (turpmāk – ECT) spiedumā lietā *Bevacqua un S. pret Bulgāriju* ir norādījusi, ka valstij ir pienākums veikt pozitīvos pasākumus – nodrošināt attiecīgu tiesisko regulējumu, kas indivīdiem ļautu efektīvi aizsargāt sevi pret citu ģimenes locekļu vardarbību⁷.

Latvijā joprojām var novērot neiecietības, baiļu un stereotipu izpausmes sekas. Plaši ir izplatīta vardarbība ģimenē, kas balstās uz dziļi iesakņojušiem stereotipiem par sievietes lomu ģimenē, par atbilstību apkārtējo gaidām. Īpaši šo stereotipu uzplaukums pēdējā gada laikā ir novērojams pandēmijas ietekmē, kad sievietes ģimenē bija spiestas izturēt īpašu slodzi un nereti arī varmācību no savu partneru puses.

Dažādas rasisma un diskriminācijas izpausmes piedzīvo arī cilvēki ar citu seksuālo orientāciju, kuri neatbilst apkārtējo priekšstatiem.

Papildus minētajam konkrētās Satversmes tiesas lietā var tikt aplūkota arī jēdziena “tradicionāla ģimene” piederība pie Latvijas identitātes. Lai arī pieteikuma iesniedzēji lietā atsaucas uz “tradicionālo ģimenes” aizsardzību, tiesībsargs vērs uzmanību uz to, ka

⁵ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Latvijas vēstnesis, 2011.gads, 573.lpp.

⁶ Ibid, 591 lpp.

⁷ Skat. ECT spriedumu *Bevaqua and S. v Bulgaria*, 71127/01, 12.09.2008. 64. un 65.rindkopa.

Satversmes ievadā saliedētas sabiedrības pamatu veido *ģimene*⁸, turklāt šo pamatu veido arī cilvēku vienlīdzība⁹, brīvība un solidaritāte.

Ja atbildi uz Satversmes tiesai uzdoto jautājumu meklētu caur baznīcas prizmu, secīgi var rasties jautājums, vai mūsdienu Latvijas identitāti veido baznīca, kas ir modernizēta un liberāla, vai baznīca, kas ir konservatīva, un vai dilemmas risināšanā priekšroka dodama kristīgajām vai vispārcilvēciskajām vērtībām.

Ievērojot iepriekš minēto, tiesībsargs uzskata, ka Konvencijas 3.panta c) punkts, 4.panta 3.punkts un 12.panta 1.punkts atbilst Satversmes ievadam, 1., 99. un 110.pantam.

Par Konvencijas 4.panta 4.punkta atbilstību Satversmes 91.pantam

Pieteikuma iesniedzēji lūdz atzīt Konvencijas 4.panta 4.punkta neatbilstību Satversmes 91.pantam, jo vardarbības novēršanai paredzēts veikt īpašus pasākumus, kuri attiecas vienīgi uz sievietēm, turklāt tie nav dzimumneitrāli un paredz atšķirīgu attieksmi pret sievietēm, salīdzinājumā ar vīriešiem. Atšķirīga attieksme balstīta uz dzimumu, kas ir nepieļaujams kritērijs. Tādējādi pieteikuma iesniedzēju ieskatā ir pamats izvērtēt, vai Konvencijas 4.panta 4.punkts atbilst Satversmes 91.pantam. Atšķirīga attieksme, kas balstās kādā aizliegtajā kritērijā, var būt attaisnojama, ja tai ir leģitīms mērķis, saprātīgs iemesls un ievērots samērīgums. Pieteicēji norāda, ka, pārlicinoties par Konvencijas 4.panta 4.punktā paredzēto pasākumu samērīgumu, nepieciešams izvērtēt, vai ar dzimumu saistītu vardarbību varētu novērst ar citiem personu tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.

Pieteikuma iesniedzēji norāda, ka ANO Konvencija par jebkādas sieviešu diskriminācijas izskaušanu 4.pantā paredzētie pagaidu īpašie pasākumi ir jāpārtrauc, tiklīdz vienlīdzīgu iespēju un vienlīdzīgas attieksmes mērķi ir sasniegti. Pieteikuma iesniedzēji pieļauj, ka Konvencijas 4.panta 4.punkta mērķi ir iespējams sasniegt ar samērīgākiem līdzekļiem, paredzot, ka veiktie pasākumi ir pieļaujami tikai līdz faktiskas vienlīdzības starp sievietēm un vīriešiem atjaunošanas brīdim.

Izvērtējot Konvencijas 4.panta 4.punkta atbilstību Satversmes 91.pantam, tiesībsargs vispirms vēlas norādīt, ka, Satversmes 91.pants aptver Konvencijā norādītos diskriminācijas aizliegumus – uz dzimuma un sociālā dzimuma pamata. Vardarbība pret sievietēm tiek atzīta par diskriminācijas veidu, kur valstij, vardarbību apkarojot, ir pozitīvs pienākums veikt aktīvus un efektīvus pasākumus tās novēršanai.

Tiesībsargs piekrīt Ministru kabineta atbildes raksta 140. un 141.punktā norādītajiem apsvērumiem par atšķirīgo attieksmi, proti, ka īstenotie pasākumi tiks attiecināti uz sievietēm, lai labotu *de facto* nevienlīdzīgo situāciju, tādējādi radot „pozitīvo diskrimināciju” salīdzinājumā ar vīriešiem.

Vienlaikus tiesībsargs nepiekrīt apgalvojumam, ka ar Konvencijas ratifikāciju vīrieši tiks nostādīti nelabvēlīgākā situācijā. Konvencijas 4.panta 1.punktā ir nostiprināts būtisks vispārīgs diskriminācijas aizliegums, kas neaptver tikai vienu konkrētu dzimumu – sievietes. Konvencijas 4.panta 1.punktā norādīts, ka Konvencijas dalībvalstis pieņem normatīvos aktus un veic citus pasākumus, kas vajadzīgi, lai veicinātu un aizsargātu *ikviena* tiesības uz dzīvi bez vardarbības gan sabiedriskajā, gan privātajā dzīvē. Sieviešu tiesību aizsardzībai rekomendēts īpaši pievērst uzmanību.

⁸ Satversmes ievadā tiek lietots termins “ģimene”, nevis termins “tradicionāla ģimene”.

⁹ Vienlīdzība ir vissvarīgākais demokrātijas un klasiskā liberālisma princips, saskaņā ar kuru visi pilsoņi ir vienlīdzīgi likuma priekšā neatkarīgi no viņu rases, tautības, dzimuma, dzīvesvietas, sabiedrības stāvokļa, reliģiskās un politiskās pārliecības. Šī principa pārkāpumu sauc par diskrimināciju.

ECT ir norādījusi, ka vardarbība ģimenē ir vienāda problēma visā pasaulē, un tā ietekmē ne tikai sievietes, bet arī vīriešus, kuri var kļūt par vardarbības upuriem.

Tiesībsargs vēlas norādīt, ka apgalvojums, ka apstrīdētā norma paredz veikt speciālus pasākumus, kas attiecas vienīgi uz sievietēm, nav pamatots, jo Konvencijas 4.panta 4.punkts paredz, ka gadījumos, ja valsts īsteno īpašus pasākumus sieviešu aizsardzībai no vardarbības, tai skaitā no vardarbības ģimenē, šādi pasākumi nav uzskatāmi par diskriminējošiem. Diskriminācija būs konstatējama, ja vienādos apstākļos attieksme pret personām būs atšķirīga un tai nebūs saprātīgs un objektīvs pamatojums.

Tāpat tiesībsargs piekrīt Ministru kabineta viedoklim, ka Konvencijas 4.panta piemērošanas rezultātā tiks panākta faktiskās nevienlīdzības starp sievietēm un vīriešiem novēršana, bet tas neatceļ vienlīdzību likuma priekšā, leģitimizējot diskrimināciju uz bioloģiskā pamata.

Par Konvencijas 14.panta atbilstību Satversmes 112.pantam

Pieteikumā Satversmes tiesai pieteicēji norāda, ka Konvencijas 14.panta 1.punkts neuzliek pienākumu ikvienā izglītības līmeņa mācību vielā ietvert dzimumu līdztiesības un vardarbības izskaušanas jautājumus, tomēr, ja valsts to īsteno, tajā jābūt iekļautiem jautājumiem par sieviešu un vīriešu līdztiesību, tādām dzimumu sociālām lomām, kas nav padarītas par stereotipiem, savstarpējo cieņu, nevardarbīgu konfliktu atrisināšanu cilvēktiesību attiecībās, ar dzimumu saistītu vardarbību pret sievietēm un tiesības uz personas integritāti. Pieteicēji norāda, ka saskaņā ar Satversmes 112.pantu vecākiem ir tiesības nodrošināt bērniem izglītību un mācības, kas atbilst viņu reliģiskajai pārliecībai un filozofiskajiem uzskatiem, un lai arī šīs tiesības vecākiem var ierobežot, šādam ierobežojumam ir jābūt noteiktam ar likumu noteikta leģitīma mērķa sasniegšanai, tam jābūt vajadzīgam, piemērotam un atbilstīgam, sabiedrības labumam jābūt lielākam par kaitējumu, kas ar ierobežojumu nodarīts personai. Pieteicēju ieskatā, valstij atbilstoši Konvencijas 14.pantam būs pienākums iekļaut izglītības programmā jautājumus par cilvēkiem, kas sevi neidentificē ar savu bioloģisko dzimumu (transpersonas, transeksuālas personas, pretējā dzimuma apģērbu nēsātāji un citas personas, kas neiekļaujas priekšstatā, kas pieklājas vīrietim un sievietei). Ja saskaņā ar Konvencijas 14.pantu valstij ir pienākums iekļaut izglītības programmās jautājumus par šādām personām, mācot bērnus, ka arī šādi cilvēki pastāv, tam varētu nebūt leģitīms mērķis un tas arī varētu nebūt samērīgi ne pret vecākiem, ne pret bērniem, ievērojot, ka attiecībās ar bērniem ir jāievēro arī vislabākās bērna intereses.

Vērtējot pieteicēju lūgumu, atzīt, ka Konvencijas 14.pants neatbilst Satversmes 112.pantam, tiesībsargs nonāk pie pretēja slēdziena, balstoties uz šādiem apsvērumiem.

Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 13.panta pirmajā daļā un Bērna tiesību konvencijas 28.panta pirmajā daļā ir nostiprinātas bērnu tiesības uz izglītību.

Bērna izglītošanas mērķus var izsecināt no Bērna tiesību konvencijas 29.panta pirmās daļas, kur citastarp norādīts, ka mērķis ir attīstīt bērna personību, ieaudzināt cieņu pret cilvēktiesībām un pamatbrīvībām, kā arī Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūtos pasludinātajiem principiem, un sagatavot bērnu apzinīgai dzīvei brīvā sabiedrībā saprašanās, miera un iecietības garā, ievērojot dzimumu līdztiesību un visu tautu, visu etnisko, nacionālo un konfesijālo grupu, kā arī pirmiedzīvotājiem piederīgo personu draudzību.

Bērna tiesību komiteja skaidrojusi, ka šie mērķi ir kvalitatīvas izglītības priekšnoteikumi, kas savukārt esot bērna attīstības un labklājības nodrošināšanas garants.

Arī Izglītības likumā ir noteikts, ka katram Latvijas iedzīvotājam jānodrošina iespēja attīstīt savu garīgo un fizisko potenciālu, lai veidotos par patstāvīgu un attīstītu personību, demokrātiskas Latvijas valsts un sabiedrības locekli. Atbilstoši izglītojamā vecumam un vajadzībām tiek nodrošināta iespēja: 1) iegūt zināšanas un prasmes humanitāro, sociālo, dabas un tehnisko zinību jomā; 2) iegūt zināšanas, prasmes un attieksmju pieredzi, lai piedalītos sabiedrības un valsts dzīvē; 3) tikumiskai, estētiskai, intelektuālai un fiziskai attīstībai, sekmējot zinīgas, prasmīgas un audzinātas personības veidošanos¹⁰.

Tiesībsarga ieskatā, jautājumu ietveršana izglītības procesā par cilvēkiem, kas sevi neidentificē ar savu bioloģisko dzimumu, ir pieņemams pasākums kvalitatīvas, uz bērna attīstību un labklājību vērstas izglītības nodrošināšanai. Tiesībsargs pieļauj, ka dažādu personu grupu intereses jautājumā par šī jautājuma apgūšanu mācību procesa ietveros var būt diametrāli pretējas, tomēr šādā gadījumā ir svarīgi izvērtēt, vai šāda pieeja, ievērojot bērna tiesību un interešu prioritātes principu, bērnam nāks par labu ilgtermiņā¹¹.

Tiesībsarga ieskatā sabiedrības jaunā paaudze jāaudzina, skaidrojot cilvēktiesību būtību un cieņpilna dialoga nepieciešamību konfliktu risināšanas gadījumos. Šāda pieeja ilgtermiņā veido harmoniskas personas, kas spēj pieņemt un izprast atšķirīgo, un nodrošina cieņpilnu līdzāspastāvēšanu atšķirīgām personu grupām.

Nav noliedzams, ka ikvienam vecākam ir tiesības audzināt savus bērnus pēc savas pārlicības, tomēr tiesībsargs vēlas norādīt uz sekojošiem argumentiem, lai pamatotu to, ka mācību viela par vīriešu un sieviešu līdztiesības jautājumiem, dzimumu sociālajām lomām, kas nav padarītas ar stereotipiem, savstarpējo cieņu un nevardarbīgu konfliktu atrisināšanu savstarpējās attiecībās, nesamazinās un neierobežos Satversmē garantētās tiesības uz reliģisko pārlicību un tiesības uz izglītību.

Konvencijā nostiprinātas vērtības ir vispārcilvēciskas un apgūstams sākot ar ģimeni un nostiprināmas tālāk izglītības sistēmas ietvaros, neatkarīgi no izglītības iestādes veida. Tiesībsargs vēlas norādīt, ka jau šobrīd minētie jautājumi ir iekļauti mācību programmās¹². Jau šobrīd kompetenču izglītības ietvaros humanitāro priekšmetu blokā un klases audzināšanas stundās bērniem jāapgūst savstarpējā cieņa, nevardarbīga konfliktu risināšana savstarpējās attiecībās, dzimuma līdztiesības jautājums, kā arī jāpārrunā dzimumu sociālās lomas, kas nav padarītas par stereotipiem.

Kas notiktu, ja šie jautājumi skolās pedagoģiski korektā veidā netiktu pārrunāti? Pastāv risks, ka mākslīgi tiek veidotas pretnostatīts sabiedrības grupas, kur daļa jauniešu tiktu audzināta noteiktas informācijas vakuumā un, sastopoties ar citādo un nezināmo, nespētu adekvāti uztvert situāciju un rast dzīves risinājumu.

No ECK izriet, ka valstij ir jāievēro vecāku tiesības nodrošināt saviem bērniem tādu izglītību un mācības, kas ir saskaņā ar viņu reliģisko pārlicību un filozofiskajiem uzskatiem, tomēr šāda tiesība nav absolūta. Ja sabiedrībā kā arguments Konvencijas neratificēšanai izskan atsauce uz reliģisko pārlicību, ir jāatgādina, ka šī tiesība neeksistē vakuumā, tai jāspēj sadzīvot ar tiesībām uz informāciju un diskriminācijas aizliegumu.

¹⁰ Izglītības likuma 2.pants [<https://likumi.lv/ta/id/50759-izglitibas-likums>].

¹¹ 2020.gada 19.jūnija Satversmes tiesas sprieduma lietā Nr. 2019-20-03 7.punkts [https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2019/09/2019-20-03_Spriedums-1.pdf#search=b%C4%93rna%20lab%C4%81k%C4%81s%20intereses%20ietver]

¹² Ministru kabineta noteikumi Nr. 747 "Noteikumi par valsts pamatizglītības standartu un pamatizglītības programmu paraugiem" un Ministru kabineta noteikumi Nr.416 "Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu un vispārējās vidējās izglītības programmu paraugiem".

Latvijas mērķis ir izglītota un zinoša sabiedrība, tādēļ reliģisks apsvērums aizliegt mācīt bērniem izprast un diskutēt par lietām, kas ir/nav ētiski, cieņpilni un sabiedrībā pieņemami, neiztur kritiku. Stingrs reliģisks uzstādījums ģimenē un tāda paša standarta pieprasīšana izglītības sistēmā nenovērsīs bērna izešanu pasaulē, kur dzīves konflikti un cilvēku dažādība ir realitāte.

Tiesībsargs vēlas uzsvērt ka Konvencijas mērķis nav noregulēt seksuālo minoritāšu atzīšanu, Konvencijas mērķis ir skaidri definēts tās 1.pantā. Konvencijas 14.pants atbilst gan Satversmei 112.pantam, gan citiem Satversmes pantiem.

Tiesībsargs uzskata, ka Eiropas Padomes 2011.gada 11.maija Konvencijas par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu 3.panta "c" punkts, 4.panta 3.punkts un 12.panta 1.punkts atbilst Satversmes ievadam, 1., 99. un 110.pantam, Konvencijas 4.panta 4.punkts atbilst Satversmes 91.pantam, un Konvencijas 14.pants atbilst Satversmes 112.pantam.

Ar cieņu
tiesībsargs

Juris Jansons

Šis dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu